

H. Varga Márta¹

NÉVSZÓI SZÁMJELÖLÉS A MAGYARBAN

Abstract

The category of grammatical number exists in most languages. Although nouns have the inherent concept of quantity, not every noun expresses numbers. That is why nouns have been traditionally classified as either countable or uncountable nouns. Since different languages apply various methods to denote number, the analysis and interpretation of it seem to be a very complex task.

Nouns can usually be classified as countable or uncountable nouns. The various roles they play in a language might be the result of the different conceptualization of those speaking the language, reflected in language usage.

In case of the Hungarian language the traditional opposition of „singular vs. plural” is not as obvious as in other languages. Hungarian has a unique attribute: it uses the unmarked (singular) form, even when the reality proves otherwise, even if the meaning of the word is certainly plural, even if the plural is widely used in these particular cases in most Indo-European languages.

The aim of this paper is to analyse the functions of singular and plural forms in the Hungarian language on the one hand, and to interpret and define nouns with defective paradigms (*singulare tantum* and *plurale tantum*) on the other.

Keywords: *morphology, cuontable ~ uncountable nouns, defective paradigms, singulare tantum (numerus absolutus / numerus indefinitus), plurale tantum*

Kulcsszavak: *morfológia, megszámlálható ~ megszámlálhatatlan főnevek, hiányos (defektív) paradigma, singulare tantum (numerus absolutus / numerus indefinitus), plurale tantum*

1. A „numerus” kategória

A „numerus” kategória elemzése, értelmezése nagyon komplex feladat, ugyanis a számjelölés és annak eszközei meglehetősen nagy tarkaságot mutatnak a különböző nyelvekben. A grammatikai szám olyan kategória, mellyel a nyelvek nagy része rendelkezik. A névszói számjelöléssel rendelkező nyelvekben a számjelölés ugyan a főnevek *inherens tulajdonsága*, a szám-megkülönböztethetőség azonban nem érvényes minden főnévre.

¹ H. Varga Márta PhD, KRE BTK Budapest, hvm@t-online.hu

Számjelölés szempontjából a főnevek – hagyományosan – megszámlálhatók vagy megszámlálhatatlanok lehetnek.

2. A megszámlálható főnevek

Több nyelv releváns adatait vizsgálva megállapítható, hogy a megszámlálható főnevek esetében a számjelölés a nyelvek többségében az „egyes szám ~ többes szám” alappozícióban jut kifejeződésre, pl. ang. *paper* ~ *papers*, ném. *das Papier* ~ *die Papiere*, ol. *la carta* ~ *le carte*, or. *бумага* ~ *бумагу*, m. *papír* ~ *papírok*. Léteznek azonban olyan nyelvek is, amelyekben az Európában beszélt (ismertebb) nyelvek kötelező „egyes szám ~ többes szám” distinkciója mellett több opposíció is létezik. A gazdagabb számrendszerrel rendelkező nyelvek a két egység jelölésére a duálist (pl. szamojéd, vogul, osztják, máltai, lapp), három egység jelölésére a triálist alkalmazzák (pl. némely óceániai nyelv), megint mások pedig a kis mennyiség jelölésére képesek, erre a „paucal”-t (lat. *pauculus* ‘csekély, édeskeves’) használják (pl. a Szudánban beszélt baygo nyelvben). Még különlegesebb lehetőségekről is olvashatunk a szakirodalomban: vannak olyan kiterjedt rendszerek, amelyek ötféle szám jelölésére alkalmasak (pl. a Pápua Új-Guineában beszélt sursurunga nyelv). A numerus-jelölés szabadon választhatóságára is találunk példákat: a baygo nyelvben vannak olyan speciális formák, amelyek lehetővé teszik a főnévi használatot az entitások számjelölésére való utalás nélkül (vö. Corbett 2000: 2). Létezik olyan nyelv is (pl. a Braziliában beszélt pirahã), amelyből a szám-kategória teljességgel hiányzik. Ebben a nyelvben a többes szám fogalma a komitatív / asszociatív posztpozíciók és különféle kvantorok (mennyiségjelző szavak) összekapcsolásával jut kifejeződésre (vö. Corbett 2000: 50–51).

3. A megszámlálhatatlan főnevek

A megszámlálhatatlan főnevek általában nem rendelkeznek számdistinkcióval: vagy csak egyes számúak (singulare tantumok), pl. m. *sár*, *homok*, *tej*; ang. *wheat* ‘búza’, *air* ‘levegő’, *health* ‘egészség’, vagy csak többes számúak (plurale tantumok) lehetnek, pl. m. *javak*, *történetek*, *léptek*, *mézeshetek*; ang. *oats* ‘zab’, *measles* ‘kanyaró’, *trousers* ‘nadrág’. Számuk, szerepük nyelvenként változó; ez pedig az adott nyelvet beszélők eltérő megfigyelésével, a szóalkotásban és a nyelvhasználatban tükröződő eltérő (egységes vagy kevésbé egységes) konceptualizációval magyarázható. Az eltérő konceptualizáció miatt egyetlen nyelvben sem lehet teljes biztonsággal megjósolni vagy logikai úton kikövetkeztetni, hogy egy adott entitást jelölő főnév megszámlálható-e vagy sem. Igaz ugyan, hogy például az anyagnevek az angolban is és a magyarban is többnyire megszámlálhatatlanok (pl. ang. *oil*, *gold*, *wood*, ma. *homok*, *tej*, *liszt*), de hogy mi tekinthető anyagnévnek és mi nem, azt is meglehetősen nehéz pontosan definiálni. Az angolban pl. a *bread*, *soap*, *chalk* anyagnevek megszámlálhatatlanok, míg magyar megfelelőik (*kenyér*, *szappan*, *kréta*) megszámlálhatók.

Az angolban vannak olyan (nem anyagnév-jelentésű) főnevek is, amelyek megszámlálhatatlanok (nincs többesük), míg magyar megfelelőikre megszámlálhatóként tekintünk (van többesük), pl. *advice* 'tanács(ok)', *furniture* 'bútor(ok)', *information* 'információ(k)', *permission* 'engedély(ek)', *homework* 'házi feladat(ok)'.
 Az angol anyanyelvű beszélők a borsószemet (*pea*) például elég nagyméretűnek tartják ahhoz, hogy egyedként kezeljék, szemben az orosz anyanyelvű beszélőkkel, akik az apró szemekből álló zöldségeket és az apró bogyókból álló gyümölcsöket egységként, homogén masszaként kezelik, és csak egyes számban létező főnévvel jelölik meg, pl. *горох* 'borsó', *малина* 'málna', *вишня* 'meggy'. Az arab nyelvben a 'fa' jelentésű *shajar* gyűjtőnévi jelentésben megszámlálhatatlan főnév. Egyetlen fa (az egyed) megnevezése az *-a* egyedítő képzővel történik (*shajar-a*). Érdekes, hogy mind az egyedi név, mind a gyűjtőnév használható többes számban, de míg a gyűjtőnévi többes a típusra (type), addig az egyedi név többese a példányra, az egyedre (token) utal (Cruse 1994: 2858).

4. Az egyes szám jelentése a magyarban

Az egyes szám olyan szóalak, illetve nyelvtani kategória, amely egyetlen dologra vagy személyre utal, szemben a többes számmal, amely egynél (bizonyos nyelvekben csak kettőnél, háromnál, négyenél) több dologra vagy személyre vonatkozik. Általában az egyes szám a jelöletlen forma, a többes szám előállítására pedig – nyelvtípustól függően – történhet toldalékkal (pl. m. *asztal* ~ *asztalok*), flexióval (pl. ang. *foot* ~ *feet* 'láb ~ lábak') vagy reduplikációval (pl. japán *yama-yama* 'hegyek'). Bizonyos nyelvekben, illetve a nyelvek bizonyos szófajainál a többes számnak nincs külön jele, ekkor a módosítószókból vagy a szövegkörnyezetből állapítható meg a nyelvtani szám. Speciális eset a 0 ('nulla'), amely egyes nyelvekben szintén többes számot vonz (pl. angol 0 *persons* vagy spanyol 0 *personas*, '0 személy').

Érdekes a magyar nyelvnek az a – minden bizonnyal – ősi sajátossága, hogy benne a fentebb vázolt – hagyományon alapuló – „egyes szám ~ többes” szám szembenállás nem mindig valósul meg élesen. Bizonyos esetekben jelöletlen (azaz formailag egyes számú) alak jelentkezik olyankor is, „amikor a valóságvonatkozást tekintve a többség mozzanata kétségtelen, s amikor számos más nyelv – pl. az indoeurópai nyelvek jó része – kötelező jelleggel többes számot használ” (Korompay 1991: 259). A számhasználatnak ezek a ma is érvényben lévő szabályai – az uráli nyelvek és a magyar nyelvtörténet egybehangzó tanúsága alapján – már az ősmagyar korszakban is érvényesültek. Ezek az egyes számú alakok voltaképpen összefoglaló értelműek, a többségre azonban – nyelvünk hagyományai szerint – külön grammatikai eszköz (a többesjel) többnyire nem utal. Lényeges ingadozást csak az őmagyar kori latin hatás indít meg (vö. *mindenszentek*, *háromkirályok*, *összes angyalok és szentek* stb.), de a hagyományok komolyabb módosulását az sem idézi elő (vö. Korompay 1991: 270–271). Az egyes szám jelentése a magyarban tehát lehet többes is, pl. a *könyv*, a *paradicsom*, az *alma* alak akárhány könyvre, paradicsomra, almára vonatkozhat, így számilag közömbös (indifferens, semleges). Ezzel ellentétben a jelölt alternatíva min-

dig a többes szám: a *könyvek, paradicsomok* alakok vonatkozása mindenképpen többes. Nádasy tréfás megfogalmazásában „az *alma* alakot helyesebb volna »számталannak«, az *almákat* »számosnak« nevezni” (Kálmán – Nádasy 1999: 233).

Az uráli nyelvek morfoszintaktikai kérdéseit taglaló munkák (pl. Winkler 1913, Ravila 1935, 1941) a jelöletlen (0 számmal ellátott) egyes számú alakok többes számú – határozatlan mennyiséget vagy azonosíthatatlan számú egyedet megnevező – funkciójára általában a „*numerus absolutus*”, „*numerus indefinitus*” terminussal szoktak utalni. Ravila állapította meg elsőként, hogy az egyes szám *numerus absolutus* funkcióban már az alapnyelvben létezett, ahogyan a legtöbb uráli nyelvben is (Ravila 1935: 49, 1941: 2–3). Később Fokos-Fuchs jellemezte behatóbban a *numerus absolutus* (1962). Ebből a tanulmányból nyilvánvalónak tűnik, hogy a *numerus absolutus* nem számot, nem explicit mennyiséget jelöl, nem is konkrét egyedre vagy fajtára utal, sokkal inkább funkcióként értelmezendő. Az egyes számú formák használatát *numerus absolutus* jelentésben az alábbi esetekben tekinthetjük szokásosnak a magyarban.

4.1.

Meghatározatlan mennyiségekre (határozatlan számosságra) történő utaláskor – nemcsak megszámlálhatatlannak tekintett mennyiségek (anyag- és gyűjtőnevek), hanem – megszámlálható mennyiségek esetén is a magyar általában az egyes szám használatát kedveli és érvényesíti. Amit csak lehet, egyes számban használunk, pl. *Virágot / bogyót / epret szedünk* (és nem *virágokat, bogyókat, epreket*); *Paradicsomot / krumplit / banánt veszünk a piacon*; *Rágjuk a körmünket*; *Fogat mosunk*; *Bélyeget / jelvényt / szalvétát gyűjtünk*; *Tetű ment a hajába*; *A ruhámat megette a moly*; *Folyik a szó belőle* stb. A fenti példamondatok főnevei jelentésánál nem egyes számúak, „hanem sokkal inkább határozatlan számosságúak; azaz lehet egy, lehet több, nem tudom, vagy nem releváns. Grammatikailag azonban ezek a példák egyes számú egyeztetők” (Kádár 2007: 136–137). Az egyes szám kedveltsége arra enged következtetni, hogy a magyar anyanyelvű mintha nagy(obb) egységben látná a dolgokat, inkább kategóriákban gondolkodna.

Több azonosíthatatlan individuumra is utalhatunk a magyarban egyes számú főnévvel, pl. a *Jön a török!*, *A konyhakertet lerágta a nyúl* vagy az *Inget vettem* mondatokban az egyes számban álló *török, nyúl*, illetve az *ing* főneveknek nincs mennyiségi vonatkozásuk. Szemantikai tartalmukra csak a kontextusból, a szituációból vagy további információkból lehet következtetni. Tartalmi interpretációjuk lehet egyes számú: ‘jön egy török nemzeti-ségű ember’, ‘egyetlen nyúl tette tönkre a konyhakertet’, illetve ‘egy darab inget vettem’ vagy többes számú: ‘jönnek a törökök’ (= a fosztogató török katonák csapata), ‘a nyulak rágták le a konyhakertet’, illetve ‘több inget vettem’ (vö. Honti 1995: 164).

4.2.

Az anyagnevek (egyes élelmiszerek, a betakarított gabona, a kicsépel mag) használatában is az egyes szám dominanciája figyelhető meg. Bármennyire sok van belőlük, a

hó, a sár, a homok, a szén, az olaj, a alma, a kukorica, a paradicsom, a tej stb. akkor is csak egyes számban létezik, pl. *A kukorica már a magtárban van, A rozst már learatták, Bogyót szed, Epret eszik.* A példaként itt szereplő főneveknek elvileg, nyelvtanilag van (lehetséges) ugyan többes számuk, de meglehetősen szokatlanok. A *homok, levegő, zsír, víz, tej* többes számát csak akkor használjuk, ha mennyiség helyett fajtát jelölnek, pl. *murvás homokok, ipari levegők, nyomástűrő zsírok, ásványvizek, anyatejek.* Ez utóbbi Papp Ferenc nevezetes példája, melyet egy népszerű tudományos hetilap (*Élet és Tudomány* 1970/18: 856) egyik cikkének címében talál; a cikk azt tárgyalta, miben különbözik az emberi anyatej a különféle állatok anyatejétől. Papp kommentárja: „kellett az »anyatejek« szóalak, talán ezer évben egyszer, de képezhettük” (Papp 1979: 132).

Az anyagnévi minősítő jelentésű névszói állítmány is mindig egyes számban marad, és ilyenkor elmarad a számbeli egyeztetés, pl. *Csupa sár vagytok! Tiszta víz lettünk a nagy eső miatt!*

4.3.

A mennyiségjelzős szerkezetekben a főnévi alaptag mindig jelöletlen (egyes számú). Ezekben a szerkezetekben tehát a főnév maga nem, de a jelzői bővítmény, azaz a mennyiségjelzővel jelölt számosság (amely lehet tőszámnév, határozatlan számnév vagy a *minden, mind, összes* általános névmás) egyértelműen tud utalni a számbeli viszonyokra, a többség mozzanatára, pl. *öt / sok / minden hajó.* A hagyományos magyar nyelvszókás csak a jelző révén (egyszeresen) fejezi ki ugyanazt a grammatikai tartalmat, amelyet az indoeurópai nyelvek kétszeresen: a jelző és a többes számú jelzett szó révén.

4.4.

A magyar anyanyelvű gyakran két vagy több dolgot is egységként, egy kategóriaként értelmez. Különösen igaz ez a páros testrészeket és a hozzájuk tartozó ruhadarabokat jelölő szavak esetén, pl. *szem, fül, kar, láb, váll / cipő, csizma, papucs, harisnya, zokni, kesztyű* (pl. *fáj a lába, szép a szeme, cipőt húz a lábára, papucsot vásárol*); természetesen ilyenkor is általában egyes számot használunk, bár nem kizárt a többes szám használata sem, vö. pl. *fájnak a lábaim, „látom... megrezzenni lágy emléidet...; újra látom, hogy fakad a kerek fehér köveken fogaidon a tündér nevetés...”* (József Attila: Óda). Ezekből a példákban is egyértelműen kitűnik az egyes számú használat kedvelése. Nádasdy szerint is „ha a magyar nyelv az egyes számmal olyasmit is jelöl, amiből több van, akkor az nem is »egyes szám« – a név pontatlan. A könyv alak akárhány könyvre vonatkozhat, így számilag közömbös, vagyis jelöletlen. (Inkább »semleges számnak« kéne hívni.) A többes szám a jelölt alternatíva: a könyvek alak mindenképpen több könyvre vonatkozik” (Nádasdy 2003: 192).

A páros testrésznevek egységként való felfogását azok a cselekvések is jelzik, amelyek végrehajtásához legalább két egyed szükséges, pl. *szeme közé néz valakinek, idegen kutjának lába közt a farka, összeüti a bokáját, kezét a szívére kulcsolta, eltalálta szarva közt a tőgyét* (vö. Kertész 1913: 307–313).

A páros testrészekkel kapcsolatos nyelvspecifikus vonás az is, hogy a páros testrészek egyikének megjelölése nem az *egy*, hanem a *fél* szóval történik a magyarban (és a többi finnugor nyelvben), pl. *félszemű, fél lábbal, fél fogára (!) sem elég*. Ilyesmi az indoeurópai nyelvekben elképzelhetetlen lenne. Ez a jelenségkör távolabbról összefüggést mutat a duális kérdésével is. (Az alapnyelvi duális jelnek a magyarban nincs folytatása, talán a *kettő* forma elhomályosult végződése őrzi a hajdani *-k (> *-y) nyomát.)

4.5.

Halmozott egyes számú alanyok esetén is általában egyes számú állítmányt használunk, pl. *Mária és Péter is eljött* (értelmi egyeztetéssel: *eljöttek*).

4.6.

Általában egyes számot használunk akkor is, ha több birtokosnak egy-egy birtokáról van szó, pl. *A képviselők feleségükkel együtt érkeztek a fogadásra* (szemben *A sejkék feleségeikkel együtt érkeztek* mondattal), vagy *A férfiak megemelték kalapjukat* (nem *kalapjaikat*).

4.7.

Bizonyos kopulatív kifejezésekben a várt pluralisi forma helyett singularisi áll, pl. *Ezek a párok szinonimának tekinthetők* (nem *szinonimáknak*), *Ezeket a lexémákat singulare tantumnak nevezzük* (nem *plurale tantumoknak*).

5. Hiányos paradigmájú lexémák a magyarban

A főnévi paradigmában vannak teljes számrendszerű szavak és vannak hiányos, úgynevezett defektív paradigmájú szavak. A defektív csoportba sorolhatók a singulare és a plurale tantumok.

5.1. Singulare tantumok

A singulare tantumok – a klasszikus meghatározás szerint – olyan lexémák, amelyek ragozási sorából szisztematikusan hiányoznak a többes számú szóalakok. Úgy tűnik, a magyarban egy szóról nem lehet teljes biztonsággal megállapítani, vajon singulare tantum-e vagy sem, mert a magyarban talán nincs olyan főnév, amelynek elvileg, nyelvtanilag nem lenne képezhető a többes száma (legfeljebb furcsán, szokatlanul hangzik a kapott szóalak, pl. *sarak, levegők*). Szerencsésebbnek tűnik a singulare tantumok következő definíciója: olyan lexémák, amelyeknek potenciálisan teljes ragozásuk van, de ebből a teljes paradigmából általában csak az egyes szám használatos.

Az oroszban is hasonló a helyzet: a *лаи* 'káromkodás', *гордость* 'büszkeség', *медь* 'réz' (mind formájukat, mind jelentésüket tekintve) singulare tantumok hiányzó többes számú alakjai is könnyedén megalkothatók a külső jelekkel szükség esetén, pl. *лаи, гордости, меди*.

5.1.1.

A magyarban vannak olyan lexémák, amelyek anyagnévi jelentésükben singulare tantumok (pl. *homok, víz, levegő, zsír*), fajtajelölőként azonban megalkotható belőlük a többes számú forma (*murvás homokok, ásványvizek, ipari levegők, nyomástűrő zsírok, anyatejek*). Ugyanez megfigyelhető az angolban is, pl. *five Dutch cheeses* 'öt holland sajt(fajta)', *many light beers* 'sok világos sör(fajta)'

5.1.2.

Vannak olyan lexémák, amelyek csak speciális esetekben, pl. irodalmi szövegekben szerepelhetnek többes számban (*ég ~ oh, egek!, menny ~ fölment a mennyekbe*). Különleges esetnek tekinthető például az *Isten* szó, amely a monoteikus vallásokban (zsidó, keresztény, iszlám) teológiai és grammatikai okok miatt csak egyes számú főnév lehet. Többes száma csak a politeista tartalmú vallási szövegekben képzelhető el, pl. *A mitológia a görög istenek életéről szól*.

5.1.3.

Az anyagnevek mellett a gyűjtőnévi jelentésű főneveket is általában a singulare tantumok közé soroljuk. A gyűjtőnév összefoglaló jelentésű szó: több egyedből (élőlényből vagy élettelen dologból) álló csoport megnevezője. Jelentéstartalmában eleve benne foglaltatik a többség fogalma, pl. *lakosság, személyzet, gulya*, tehát voltaképpen egyes számban is több egyedet jelölnek. Vitatott, hogy gyűjtőnév-e több alárendelt (különböző) fogalom fölrendelt (nem)fogalma. A Keszler 2000 a *bútor, gyümölcs, virág, szerző* típusú nemfogalmat jelentő főneveket is gyűjtőnévnek tekinti (Keszler 2000: 129), más munkák azonban nem (vö. A. Jászó 1995: 161, Hangay 1995: 224–227, Laczkó 1997: 35, Nagy 2003: 41): megítélésük szerint az „igazi” gyűjtőnév egyetlen egyedre sohasem vonatkozatható (pl. **Kovács János, a falu lakossága, úgy nyilatkozott, hogy...* Nagy példája, vö. 2003: 41), a *bútor, a gyümölcs, a virág* stb. nemfogalmak azonban egyes számú használatukban előfordulhatnak egyedi névként (fajfogalomként) is, pl. *Egyik bútor sem tetszett az áruházban, Add már ide azt a szerszámot!*

Úgy tűnik, a gyűjtőnévi értelem is meglehetősen viszonylagos, néha a gyűjtőneveket is használhatjuk többes számban, jóllehet akkor már egyedi jelentésben szerepelnek, pl. *erdők, népek, tömegek, osztályok*. Mivel a szoros értelemben vett gyűjtőnév – jelentéstartalmának megfelelően – nemigen használatos többes számban, lehetséges, hogy a gyűjtőnévi terminussal célszerűbb lenne csak azokat a képzett főneveket illetni,

amelyek nevében, morfológiai felépítettségében már benne van, hogy milyen azonos egyedekből álló csoportot jelölnek. Ilyenek pl. a következők:

- *-s* képzősök, pl. *cseresznyés, cserjés, kukoricás, fenyves, tölgyes, akácos, bükkös*;
- *-sÁg* képzősök, pl. *magyarság, ifjúság, igazgatóság, katonaság, vezetőség, rokonság, parasztság, értelmiség, hegység, erdőség, rendőrség, helyhatóság*;
- *-zAt* képzősök, pl. *csillagzat, billentyűzet, fegyverzet, személyzet, növényzet, virágzat, ruházat, állványzat*.

5.1.4.

Az elvont, általános fogalmat kifejező főnevek is általában egyes számban használatosak, pl. *létezés, élet, ég, Isten, növekedés, fejlődés, elmúlás, négyszögletűség, fertőzöttség, rabság, szabadság, boldogság, becsület, jóság, harag, stressz, egészség, düh, siketség, vak-ság, matematika, fizika*.

5.1.5.

Az egyetlennek ismert vagy tekintett dolgok neveit is egyes számban használjuk, pl. *világ, földkerekség, földközép, Dózsa György, Egyenlítő, Európa, Magyarország, Debrecen*.

5.1.6.

Azokra a természeti jelenségekre és természeti képződményre utaló szavakat sem használjuk többes számban, amelyeknek nincsenek jól körülrajzolható határaik, pl. *füst, köd, hó, por, levegő, talaj*. A *ködfolt, füstjel* már más, azoknak vannak érzékelhető határaik, és a *folt*, a *jel* már eleve olyan szavak, amelyek túrik, sőt szívesen veszik a többes számot.

5.1.7. A singulare tantumok főbb szemantikai csoportjai

A korpusz alapján a magyarban a következő szemantikai csoportok állapíthatók meg:

I. Egyedi nevek:

1. anyagnevek, pl. *homok, sár, tej, víz, genny*;
2. élelmiszerek, gabonafélék, kicsévelt mag (anyagnévi értelemben), pl. *hús, hal, paradicsom, paprika, rozs, kukorica*;
3. (körülrajzolható határok nélküli) természeti jelenséget jelentő szavak, pl. *köd, füst, por, levegő, talaj*;
4. elvont fogalmat jelentő szavak, pl. *stressz, feszültség, szenzáció, szleng, ártatlanság, jóság, becsület, egység, egészség*;
5. egyetlennek ismert vagy tekintett dolgok nevei, pl. *földközép, Egyenlítő, Ráktérítő, Baktérítő, Európa, Magyarország, Debrecen, Dózsa György*.

II. Gyűjtőnevek:

1. emberek csoportját jelentő szavak, pl. *zsúri, kollektíva, nép, elit, csapat, bizottság*;
2. gyűjtőnévképzős főnevek: *kukoricás, lucernás, állványzat, növényzet, lakosság, diákság*;
3. hivatalos szervek, intézmények, pl. *rendőrség, katonaság, határőrség, hatóság*.

5.2. A plurale tantumok

A plurale tantum-jelenség a világ számos nyelvében megtalálható, de számuk és szerepük nyelvenként változó. Általánosságban elmondható, hogy ezek a szavak a teljes szókincsnek csak töredékét alkotják, a velük jelzett szemantikai mezők nem töltenek be jelentős szerepet a nyelvhasználatban, és legtöbbször meglehetősen ritkán fordulnak elő: Ingo szerint az ezer leggyakoribb szóból a franciában és a svédben 4-4 (*gens* 'emberek', *vacances* 'szünidő', *parents* 'szülők', *Pâques* 'húsvét'; *förälder* 'szülők', *myndigheter* 'hivatalos szervek', *pengar* 'pénz', *resurser* 'anyagi eszközök'), az angolban 3 (*clothes* 'ruházat', *heavens* 'mennybolt', *news* 'hírek'), a németben és az oroszban pedig csak 2-2 (*Leute* 'emberek', *Kosten* 'költségek', *lüdi* 'emberek', *xasy* 'óra') adat sorolható ide (vö. Ingo 1978 és 1997 alapján Maticsák 2004: 266).

Úgy tűnik, hogy a leíró grammatikák és a nyelvészeti kézikönyvek is viszonylag keveset foglalkoznak ezzel a nyelvi jelenséggel. A magyarban különösen periférikus helyzetben vannak, annál is inkább, mert a magyar szókincsben relatíve kevés ilyen elemet találunk (az ÉrtSz.-ban „tbsz-ú fn” megjelöléssel ugyan 20-nál is kevesebbet, valójában ennél azért jóval többet), szemben pl. az oroszsal, amelyben kb. 600-ra tehető a plurale tantumok száma (vö. Papp 1979: 133) vagy az angollal, ahol százegynehány plurale tantumot tartanak számon (http://en.wiktionary.org/wiki/Category:English_pluralia_tantum). Rune Ingo (1978: 33–35) hat indoeurópai (latin, angol, német, svéd, francia, orosz) nyelvben vizsgálta a plurale tantumokat; számításai szerint ezekben a nyelvekben 100 és 700 között van az ide sorolható szavak száma. Meglepő, hogy a plurale tantumok a finnben – számukat és használati körük fontosságát tekintve is – mintha egyre jelentősebb szerephez jutnának az utóbbi időben (vö. Maticsák: 2004: 264). Az északi lapp plurale tantumairól – Kelemen jóvoltából – ismertek a számadatok: Pekka Sammalahiti lapp–finn szótárában (1989) 319 plurale tantum található (vö. Kelemen 2008: 42).

Annak érdekében, hogy a magyarban teljes biztonsággal ki tudjuk választani a grammatikai szám szempontjából hiányos paradigmájú, csak többes számban létező lexémákat, objektív kritériumokra van szükségünk. A plurale tantumok esetében következetlennek és elégtelennek tűnik az az állítás, miszerint bizonyos lexémákat azért használunk többes számban, mert olyan tárgyakat jelölnek, amelyekből rendszerint több van, pl. *hópelyhek, könnycseppek, tüdőhólyagocskák*. Az igaz, hogy *hópehelyből, könnycseppből, tüdőhólyagocskából* általában több szokott lenni, de belőlük – szükség esetén, ha a szituáció úgy kívánja meg – minden nehézség nélkül képezhetők egyes számú formák is, pl. *hópehely, könnycsepp, tüdőhólyagocska*. Az ÉrtSz.-ban ezek mellett

a szavak mellett általában a „főleg vagy rendszerint többes számban” megjegyzés áll. Ezekre a lexémákra Papp is a „pluralia saepe” (*saepe* ‘gyakori, ismételt’) elnevezést javasolja, jóllehet maga állapítja meg: „egy ilyen elnevezés részint elég semmitmondó, részint még mindig magán hordozza a forma és a jelentés összekeverésének jegyét” (Papp 1975: 188).

A magyar plurale tantumokat jórészt Papp Ferenc szóvégmutato szótárából (1969) gyűjtöttem össze (amely „A magyar nyelv értelmező szótára” [1959-1962] alapján készült). Az abban talált plurale tantumokat igyekeztem kiegészíteni azokkal a főnevekkel, amelyeknek léteznek mind egyes, mind többes számú alakjai, csakhogy azok eltérő jelentést hordoznak. Ez utóbbiak csak lexikai jelentésük miatt tartoz(hat)nak ebbe a kategóriába. Az így kialakított korpusz adatait vizsgálva úgy tűnik, célszerű a plurale tantumok szűkebb és tágabb értelmezését elkülöníteni.

5.2.1. A plurale tantumok alaktani vizsgálata

5.2.1.1. A plurale tantum szűk(ebb) értelmezése: az ún. valódi plurale tantumok

Klasszikus értelemben azokat a lexémákat tekintjük plurale tantumnak, amelyeket azért használunk csak többes számban, mert egyes számú alakjainak a létrehozása grammatikailag lehetetlen, pl. *elei*, *léptek*, *üzelmek*. Ha ezekhez a lexémákhoz rokon jelentésű szavakat keresünk, azt tapasztaljuk, hogy a szinonim lexémákból létre lehet hozni – a nekik mindenben megfelelő – egyes számú nominativusi szóalakokat, pl. *elei* ~ *ősei* → sg. *ős*; *léptek* ~ *lépések* → sg. *lépés*; *üzelmek* ~ *ügyek* → sg. *ügy*; *skacok* ~ *fiúk* → sg. *fiú*; *gázművek* ~ *gázszolgáltatók* → *gázszolgáltató*; *összülők* ~ *az első emberpár* → sg. *Ádám* vagy *Éva*; *törtétek* ~ *esetek* → sg. *eset*, *javak* ~ *jószágok* → sg. *jószág*²

Míg a szinonim lexémákból létre lehet hozni egyes számú szóalakokat, addig a plurale tantum-alakokból nem: *elei* → **elej?* **elő?*, *léptei* → **lép(e)t?*, *skacok* → **skac*, *üzelmek* → **üzel(e)m?*, *törtétek* → **történt?*, *javak* → **jó?*, *gázművek* → **gázmű?*. A fenti példák igazolják, hogy a nyelv – kikerülendő a hiányzó alakot, a „lyuk”-at – mégiscsak meg tudja valósítani a feladatot: a hiányzó egyes számú alakokat egyéb eszközökkel, pl. más lexémával juttatja kifejezésre. A rokon jelentésű párhuzamok meggyőzően mutatják, hogy az *elei*, *léptek*, *skacok* lexémák esetén nem a mögöttük meghúzódó fogalom / jelentés gátolja az őket jelző lexéma egyes számba kerülését (vö. Papp 1975: 189). Ez is azt a feltételezést látszik igazolni, miszerint a nyelvtani kategóriák nem tartalmi-jelentésbeli, nem is logikai kategóriák, hanem a nyelv belső rendszeréből kiszakított egységek.

A fenti példák aligha állhatnak számjelző után a magyarban (pl. **Több kétes üzelmek is fűződnek hozzá*, **Ebben a városban három gázművek is van*), és mivel nincs voltaképeni egyes számuk, így szemantikailag utalhatnak egy vagy több denotátumra is, pl. *A gázművek dolgozói sztrájkjal fenyegetőznek* mondatban a *gázművek* főnév egy vagy

² Ez utóbbi példához egy rövid megjegyzés: a mikroökonómiában a pénzért vehető legkülönbébb dolgokat *goods*-nak hívják angolul; ennek a magyar fordítása a *javak*. Ennek egyes számaként a közgazdasági szakirodalom, a tankönyvek a *jószágot* használják, vagyis a hiányzó egyes számot szuppletív alakkal, egy másik szóval igyekeznek pótolni. Úgy tűnik, a mindennapi szakszóhasználatban a többes számú *javakat* kezdi kiszorítani a szabályosan képzett *jószágok* többes szám.

több áramszolgáltató cégre is utalhat: 'egyetlen áramszolgáltató vállalat dolgozó' vagy 'több áramszolgáltató vállalat dolgozó'.

A valóságos plurale tantumok közé sorolhatók azok a tulajdonnevek is, amelyekből lehetetlenség egyes számú alakokat létrehozni. A magyarban ezt a névátvételek egy sajátos csoportjában, a teljes vagy a részleges tükörnevekben figyelhetjük meg, pl. *Alpok (Alpesek)* ~ sg **Alp, Kárpátok* ~ sg **Kárpát* (bár Kölcsey „Himnusz”-ában: *Őseinket felhozád Kárpát szent bércére*; családnévként is az egyes számú alak szolgál a képzés bázisául: *Kárpáti*), *Pireneusok* ~ sg **Pireneus, Dardanellák* ~ sg **Dardanella, Antillák* ~ sg **Antilla, Amerikai Egyesült Államok* ~ sg **Amerikai Egyesült Állam, Fülöp-szigetek* ~ sg **Fülöp-sziget*.

A valódi plurale tantumokat érdemes további vizsgálatoknak alávetni, ugyanis ezek a többes számú lexémák nem minden esetben rendelkeznek teljes esetrendszerrel: vannak olyanok, amelyek csak egy vagy több függő esetet engednek meg, nominativusuk nincs. Így tehát „nemcsak »plurale tantumok«-ról beszélhetünk, hanem ezzel egyidejűleg »plurale obliquus tantumok«-ról is” (Papp 1975: 190).

Plurale tantumok, amelyek csak (bizonyos) függő eset(ek)ben használatosak: *világméretekben fertőz, a fertőzés világméreteket ölt* (vö. **világméretek*), *ólomlábakon jár az idő* (vö. **ólomlábak*) és *katonáéknál* ('a katonaságnál'; vö. **katonáék*) *móresre tanítják a fiatalembereket, rohamléptekkel v. rohamléptekben* ('nagyon gyorsan, rohamlépésben'; vö. **rohamléptek*). A *skacok* plurale tantum leggyakrabban vocativusi funkcióban használatos, pl. *Hé, skacok!* (bár más függő esetben is előfordul, pl. *Elementem a skacokkal moziba, Vettem a skacoknak ajándékot* stb.).

A plurale tantumok osztályozásába a szám és az eset kategóriáján kívül érdemes figyelembe vennünk a (birtokos) személyét is, ugyanis előfordulnak olyan plurale tantumok, amelyek csak (vagy leggyakrabban) birtokos személyjeles, Px-es nominativusi alakban léteznek, pl. *szeretteim, szeretteid, szerettei...* (*vö. *szerettek*); *eleim, eleid, elei...* (*vö. *elek*); *szavaim, szavaid, szavai...*; *védőszárnyaim, védőszárnyaid, védőszárnyai...*; *arcvonásaim, arcvonásaid, arcvonásai...* Ezek a lexémák már alapjelentésükben is utalnak valamiféle „összetartozás”-ra (pl. rokoni, családi kapcsolatra, inherens birtoklásra), tehát szemantikai szerkezetükben eleve benne foglaltatik a „kiegészülésigény”, amely szintaktikailag a birtokos személyjel használatában realizálódik. Ezek a 'valamihez / valakihez tartozást' jelentő, egy birtokos meglétét eleve feltételező relációfogalmak a megnyilatkozásokban önmagukban tehát nemigen fordulnak elő. A birtokos személyjel megjelenése mindig arra utal, hogy a vele ellátott főnév valamilyen kapcsolat részesévé válik. Ez a viszony a birtokos szerkezetben válik explicitté, amelyben a viszony másik pólusát leggyakrabban a birtokos jelző nevezi meg. Ezekkel a plurale tantumokkal szemben pl. a *szűzermék* olyan plurale tantum, amelynek aligha képezhető birtokos személyjeles alakja, pl. **A te szűzerméid finomabbak*. Helyette inkább átépítjük a mondat szerkezetet, pl. így: *Az általad készített szűzermék finomabbak* vagy *A neked hozott szűzermék finomabbak*.

5.2.1.2. *A plurale tantum tág(abb) értelmezése*

A tapasztalat azt mutatja, hogy meglehetősen nehéz szétválasztani a valóságos plurale tantumokat azoktól, amelyek csak lexikai jelentésük miatt tartoznak ebbe a kategóriába. Tágabb értelemben plurale tantumnak tekinthetők azok a teljes paradigmával rendelkező szavak is, amelyeknek mind egyes számú, mind többes számú alakjaik léteznek, csakhogy azok eltérő jelentést hordoznak.

Ebbe a csoportba azokat a lexémákat sorolom, amelyeknek elvben létezik egyes számú alakjuk, de az egyes és a többes számú alak jelentései elkülönülnek egymástól, jelentésmegoszlás lép fel, pl. *alábbiak* (fn) 'a szöveg további részei, illetve tartalmuk' ~ *alábbi* (mn) 'következő'; *eddigiek* (fn) 'előzmények' ~ *eddig* (mn) 'eddig tartó'; *későbbiek* (fn) 'a későbbi dolgok, események' ~ *későbbi* (mn) 'a később bekövetkező'; *továbbiak* (fn) 'a további dolgok, körülmények, események' ~ *további* (mn) 'időrendben vmi után következő'; *emlősök* (fn) 'az élőlények egyik osztálya: mammalia' (a zoológiában és a botanikában a faj-, fajta-, osztály- stb. kategóriák megnevezéseként) ~ *emlős* fn és mn 'gerinces élőlény, amelynek nőténye az utódát emlőiből táplálja'; *hívek* 'valamely felekezethez, párthoz, csoportosuláshoz tartozó emberek összessége' ~ *hívő* 'istenhívő, vallásos ember'; *hamvak* 'valakinek elporladt maradványai, holtteste' ~ *hamv* ritk 1. 'hamu', 2. 'gyümölcs héján finom viaszos réteg', 3. 'valaminek fiatalos üdesége, tisztasága'; *havasok* (fn) '(csúcsain nyáron is havas) magas hegy(ség) ~ *havas* mn 'hóval borított, havazással együttjáró'; *ikrek* fn 'egy terhességből született két vagy több utód' ~ *iker* mn 'kettős'; *javak* fn 1. közg. 'mindenféle pénzért vehető dolgok, amelyek emberi szükségleteket elégítenek ki', 2. 'vagyon-tárgyak' ~ *jó* mn 'megfelelő, alkalmas'; *filharmonikusok* fn zen 'kiváló hivatásos zenészek hangverseny-zenekara' ~ *filharmonikus* mn 'a filharmonikusokkal kapcsolatos'; *szavak / szavai* 'kifejezés, szóhasználat, mondandó', pl. *Keresetlen szavak, Valakinek a szavaiba kapaszkodik, Félreérti valakinek a szavait* ~ *szó* 'a nyelv hangalakkal és önálló jelentéssel bíró egysége', (vö. német sg. *das Wort* 'a szó' ~ pl. *die Wörter* 'a szavak' / *die Worte* 'valaki szavai'); *választások* pol. 'vezető testületnek szavazással való megválasztása' ~ *választás* 'az a tény, hogy valaki több személy vagy dolog közül választ'.

Plurale tantum jellegűek azok a főnevek is, amelyek többes száma nem egyszerűen többséget, mint inkább összességet, rendszert jelent. A többes számú alakok gyakran összetételi utótagok, illetve a jelzős szintagma alaptagjai, pl.:

- *(éghajlati, ár-, élet-, köz-, lakás-, osztály-)viszonyok* 'azon körülmények összessége, amelyek közt valaki él, lakik', pl. *Magyarország éghajlati viszonyai* (**viszonya*) *kedveznek a mezőgazdaságnak* ~ *viszony* 'kapcsolat';
- *körülmények* 'valamely jelenséget alakító vagy meghatározó viszonyok, összefüggések összessége', pl. *a körülményekhez* (**körülményhez*) *képest, rendezett körülmények* (**körülmény*) *között él* ~ *körülmény* 'valamivel összefüggő, valamivel együttjáró jelenség';
- *feltételek* 'teljesítendő követelmények összessége', pl. *Hiányoznak a szükséges feltételek* (**feltétel*) ~ *feltétel* 'valaminek a létezéséhez, megvalósulásához, fejlődéséhez szükséges körülmény', pl. *A szerves élet feltétele*;

- *egyetemi évek / diákévek / jogászévek* 'diakként töltött időszak' ~ *egyetemi év* 'két szemeszterből álló oktatási időszak';
- *normák* 'az élet valamely területén kialakult szabályok, irányelvek összessége', pl. *erkölcsi normák* (**norma*), *hőmérsékleti normák* ~ *norma* 'egységnyi érték', pl. *mun-kanorma*;

Az e csoportba tartozó példák egyes és többes számú alakjainak gyakoriságát ellenőrizendő a Google-t hívtam segítségül. A következő megfeleléseket találtam:

	egyes szám	többes szám
éghajlati viszony(ok)	3 950	10 200
rendezett körülmény(ek)	12 600	42 600
életfeltétel(ek)	4 670	6140
diákév(ek)	119	1250
erkölcsi normá(k)	4 850	15 800

Úgy tűnik, a fenti megfeleltetések igazolják azt a feltételezést, hogy az ebbe a csoportba sorolt főnevek többes számban (jóval) gyakrabban fordulnak elő, mint egyes számban (összehasonlításképpen: *könyv* [egyes szám] 1 660 000 : *könyvek* [többes szám] 861 000 vagy *ablak* [egyes szám] 1 941 000 : *ablakok* [többes szám] 332 000).

Még bonyolultabb a helyzet, amikor a pluralia tantum összetett szó; ilyenkor a többes számú és az (elvileg) lehetséges egyes számú forma grammatikailag ugyan kapcsolódik egymáshoz, de megszűnik az összetétel: az egyes számú formák szó szerkezetre esnek szét, és jelentésük különbözik, pl. *mézeshetek* ~ ?*mézes hét*, *mindenszentek* ~ *minden szent*, *aprószentek* ~ *apró szent*, *háromkirályok* ~ *három király*, *szűzémék* ~ ?*szűz érem*, *krokodilkönnyek* ~ *a krokodil könnye*, *jogászévek* ~ ?*jogász év*, *párthívek* ~ *a párt híve*. Nyilvánvaló, hogy ezekben a párokban az „egyes szám ~ többes szám” oppozíció jelentésbeli különbséget eredményezett. A plurale tantum alakok sajátos, lexikalizálódott jelentéssel rendelkeznek, míg az egyes számú formák vagy nem léteznek (pl. **mézes hét*, **szűz érem*, **jogász év*), vagy jelentésük konkrét, pl. *háromkirályok* 'ünnepnap: Vízkereszt' ~ *három király* 'három uralkodó', *hozzávalók* 'valaminek az alkotórészei' ~ *hozzá való* 'illik hozzá'; *krodilkönnyek* 'képmutató, őszintétlen sajnálkozás, képmutatás' ~ *a krokodil könnye* 'a hulló könnymirigyének nedve'.

5.2.2. A plurale tantumok főbb szemantikai csoportjai

A Rune Ingo által vizsgált hat indoeurópai nyelv, illetőleg a finn nyelv adatai alapján arra a következtetésre juthatunk, hogy a plurale tantumok jelentésmezeje a legtöbb nyelvben hasonló (vö. pl. a páros testrészek nevei: ang. *lungs*, or. *legkie*; a páros testrészekkel

kapcsolatos ruhaneműk, lábbelik nevei: ang. *trousers*, fr. arch. *chausses* 'rövid nadrág [és harisnya]', ném. *Hosen*, sv. *Benkläder*, or. *Ētany*, fi. *housut* 'nadrág'). Maticsák szerint mind ez azt bizonyítja, hogy „ezek a szavak nem véletlenszerűen születtek, hanem bizonyos logikai-szemantikai folyamatok révén jöttek létre” (2004: 266). A különböző nyelvekben (latin, angol, német, svéd, francia, orosz, finn, észt, mordvin, északi-lapp) végzett kutatások adatai alapján (Papp 1979, Ingo 1978, Palo 2001, Maticsák 2004, Kelemen 2008) a plurale tantumok legfőbb szemantikai csoportjait a következőképpen jelölhetjük ki: 1. ünnepek, rendezvények, 2. összetett tárgyak, munkaeszközök, szerszámok, 3. (páros) testrészek, 4. (páros testrészekkel kapcsolatos) ruhaneműk, lábbelik, 5. betegségek, 6. anyagnevek, élelmiszerek, árucikkek, 7. emberek, élőlények csoportja, 8. időtartamok, 9. földrajzi nevek, 10. állatnevek, 11. növénynevek, 12. természeti jelenségek.

Arra voltam kíváncsi, vajon a magyar plurale tantumok szemantikai csoportjai megegyeznek-e a fenti szemantikai kategóriákkal, vagy különböznek-e tőlük. Vajon vannak-e jelentősnek mondható eltérések a vizsgált nyelvekben felállított szemantikai csoportok és a magyar között. Ami első látásra megjósolható, az az, hogy a magyarban hiányozni fognak a testrészeket, a ruházatot, az anyagneveket, élelmiszereket jelentő plurale tantumok (ld. 3., 4., 6. szemantikai csoportok). A korpusz alapján a magyarban a következő szemantikai csoportok állapíthatók meg:

1. ünnepek, rendezvények: *aproszentek, háromkirályok, mindenszentek* (a keresztény egyházak terminusai), *olimpiai játékok, pánamerikai játékok*,
2. idő(tartam) kifejezése: *egyetemi évek, jogászévek, mézeshetek*,
3. tulajdonnevek:
 - földrajzi nevek: *Alpok (Alpesek), Dardanellák, Fülöp-szigetek, Gyergyói Havasok, Karácsony-szigetek, Kárpátok, Pireneusok*,
 - országnevek, pl. *Amerikai Egyesült Államok, Fülöp-szigetek*,
 - intézménynevek, pl. *Fővárosi Csatornázási Művek, Gázművek, Budapesti Filharmonikusok, Ózdi Kohászati Művek*,
 - címek, pl. *A Karamazov testvérek, A Pál utcai fiúk, A nagyidai cigányok, Színek és évek, Évgyűrűk, Életképek* (televízió-műsor), *Vasárnapi Hírek* (újság),
 - sportegyesületek, pl. *Bácskai Sasok*,
4. párt alkotó dolgok nevei (párban alkotnak egységet), pl. *ikrek*,
5. emberek, élőlények csoportja, pl. *elei, jelenvoltak, megjelentek, hívek, skacok, (visegrádi) négyek, huszonhetek* ('az EU tagországai'), *Jánosék / szomszédék / keresztanyámék* 'János / a szomszéd / keresztanyám rokoni, baráti köre', *ízeltlábúak / puhatestűek / emlősök* stb.,
6. összességet, rendszert jelentő főnevek, pl. (*ár-, élet-, kor-, köz-, lakás, osztály*)*viszonyok, körülmények, feltételek, normák, (roham)léptek, üzelmek*,
7. szervek, betegségek, pl. *légutak* 'üreges szervek, amelyekben át a levegő a tüdőbe jut'; *emésztési / légzési zavarok* 'az emésztés / légzés működésében, folyamatában beálló szabálytalanság, rendellenesség' (de: *memória-zavar*),
8. cselekvést kifejező elvont főnevek, pl. *történetek, választások*,

9. konyhai terminológiába tartozó szavak, pl. *szűzermék* 'szűzpecsenyéből kis, kerek szeletekben sült húsétel', *hozzávalók*,

5.3. Az egyeztetés kérdése a defektív paradigmával rendelkező lexémákkal kapcsolatban

A korpuszban található singulare és plurale tantum alanyok és állítmányaik között alakí és értelmi egyeztetésre is találunk példát.

5.3.1. Singulare tantumok

1. A gyűjtőnévi singulare tantum alanyok – többségi jelentésük ellenére – általában egyes számú állítmányt kívánnak maguk mellé: *A nép elégedetlen, A tömeg énekel.* Állítmányi szerepükben sem egyeztetjük őket a többes számú alannyal: *Az első osztályosok a versenyben a legügyesebb **csapat voltak**, A magyarok régóta élő **nép** a Kárpát-medencében* (vö. Keszler 2000: 129).
2. Az anyagnévi minősítő jelentésű összetett állítmány névszói része mindig egyes számban marad, ilyenkor elmarad a számbeli egyeztetés, pl. *Csupa sár vagytok! Tiszta víz lettünk a nagy eső miatt!*

5.3.2. Plurale tantumok

1. A plurale tantum alannyal általában alakilag egyeztetjük az állítmányt, pl. *léptek halálatszottak, a diákévek emlékeztetése maradnak, a körülményeim kedvezőek, a választások számunkra kedvezően alakultak, a történetek nem leptek meg.*
2. Nem egyeztetjük az állítmányt az olyan többes számú (plurale tantum) alannyal, amely egyetlen, egységes, egyes számú fogalmat fejez ki. Ilyen esetben az alakilag többes számú alanyoknak az egyes számú állítmánnyal történő egyeztetése logikátlannak tűnhet (hiszen az egyeztetett tag az irányító tagnak nem az alakjához, hanem a jelentéséhez igazodik), de éppen nem logikátlan, hiszen a többes számú alanyok csak forma szerint többes számúak, de tulajdonképpen egyetlen egységes fogalmat fejeznek ki, pl. *A mindenszentek szép ünnepnap, Az Amerikai Egyesült Államok elnökválasztásra készül, A Bácskai Sasok elvesztette ezt a mérkőzést, A Pál utcai fiúk érdekes olvasmány, A Vasárnapi Hírek nagy példányszámban jelenik meg.* A magyar nyelvérzék ezekben az esetekben úgy döntött, hogy a tartalmi (értelmi) egyeztetést tartja lényegesnek, nem a formait (így Lőrincze 1968: 306).

6. Összegzés

A „numerus” kategória elemzése, értelmezése a nyelvek nagy részében nagyon komplex feladat (Lyons 1968: 283). Jespersen érdekes kettősséget fogalmaz meg a nyelvek szám- kategóriájáról: „Ez az egyik legegyszerűbb természetes kategória, olyan könnyűnek tűnik, mint az egyszer egy. Csak behatóbb vizsgálódások során derül fény arra, mennyi nehézséget jelent az értelmezése mind logikai, mind nyelvészeti szempontból” (Jespersen 1924: 188) (én fordítottam, H. V. M.). A fenti példákból és a magyar defektív ragozású főnevekkel kapcsolatos vizsgálódásokból is látható, hogy a számjelölés meg lehetőségen nagy tarkaságot mutat, és a számjelölés eszközei is rendkívül sokfélék és változatosak a különböző nyelvekben.

Irodalom

- A. Jászó Anna (szerk.) 1995. *A magyar nyelv könyve*. Trezor Kiadó, Budapest.
- Bárczi Géza – Ország László (főszerk.) 1959–1962. *A magyar nyelv értelmező szótára I–VII*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Corbett, Greville G. 2000. *Number*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Cruse, D. Alan 1994. Number and number system. In: Asher, R. E. (ed.), *The Encyclopedia of Language and Linguistics*. Pergamon Press, Oxford. 2857–2861.
- Fokos-Fuchs, D. R. 1962. Rolle der Syntax in der Frage nach Sprachverwandtschaft mit besonderer Rücksicht auf das Problem der ural-altäischen Sprachverwandtschaft. *Ural- Altaische Bibliothek XI*. Otto Harrassowitz, Wiesbaden.
- Hangay Zoltán 1995. A jelentésmező. In: A. Jászó Anna – Hangay Zoltán (szerk.) *Nyelvi elemzések kézikönyve*. Mozaik Oktatási Stúdió, Szeged. 224–227.
- Honti László 1995. Der uralische Numerus absolutus – was ist er eigentlich? *LU* 31: 161–169.
- Ingo, Rune 1978. *Suomen kielen pluratiivit eli monikkosanat*. Numeeris-semanttinen tutkimus I. Väenkokouksia ja teknisiä laitteita tarkoittavat sanat. Åbo Akademi, Turku.
- Ingo, Rune 1997. *Suomen kielen pluratiivit eli monikkosanat*. Numeeris-semanttinen tutkimus II. Ruumiinosia ja vaatteita tarkoittavat sanat. Åbo Akademi, Turku.
- Jespersen, Otto 1924. *The Philosophy of Grammar*. Allen and Unwin, London.
- Kádár Edit 2007. *Alaktan és szófajtan*. Egyetemi Műhely Kiadó, Bolyai Társaság, Kolozsvár.
- Kálmán László – Nádasy Ádám 1999. Hárompercesek a nyelvről. Osiris, Budapest.
- Kelemen Ivett 2008. A pluralia tantum az északi lappban. *FUD* 15: 35–49.
- Kertész Manó 1913. A duális a magyarban. *MNy*. 9: 307–313.
- Keszler Borbála 2000. *Magyar grammatika*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Korompay Klára 1991. A névszójelezés. In: Benkő Loránd (szerk.) *A magyar nyelv történeti nyelvtana I*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 259–283.
- Laczkó Krisztina 1997. Tipikus grammatikai hibák általános és középiskolás nyelvtankönyvekben. *Nyr*. 121: 30–38.

- Lőrincze Lajos 1968. *Nyelvőrségen*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Lyons, John 1968. *Introduction to Theoretical Linguistics*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Maticsák Sándor 2004. A pluralia tantum a mordvinban. In: Csepregi Márta – Várady Eszter (szerk.) *Permiekt, finnekt, magyarok. Írások Szij Enikő 60. születésnapjára*. ELTE BTK Finnugor Tanszék, Budapest. 264–276.
- Nádasdy Ádám 2003. Számháború. In: Nádasdy 2003. *Ízlések és szabályok. Írások nyelvről, nyelvészetről 1990-2002*. Magvető, Budapest. 191–194.
- Nagy Katalin (szerk.) 2003. *Szófajtani elemzések*. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- Palo, Triinu 2001. Suomen ja viron pluratiivit eli monikkosanat. In: *CIFU 9/6*: 22–28. Papp Ferenc 1969. *A magyar nyelv szóvéghmutató szótára*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Papp Ferenc 1975. *A magyar főnév paradigmatis rendszere*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Papp Ferenc 1979. *Könyv az orosz nyelvről*. Gondolat, Budapest.
- Ravila, Paav 1935. Die Stellung des Lappischen innerhalb der finnisch-ugrischen Sprachfamilie. *FUF 23*: 20–65.
- Ravila, Paavo 1941. Über die Verwendung der Numeruszeichen in den uralischen Sprachen. *FUF 27*: 1–136.
- Sammallahti, Pekka 1989. *Sámi-suoma sátnegirji. Saamelais-suomalainen sanakirja*. Jorgaleaddji Oy, Ohcejohka.
- Winkler, Heinrich 1913. Samojedisch und Finnisch. *FUF 13*: 120–163. http://en.wiktionary.org/wiki/Category:English_pluralia_tantum